

Tarihi Anıtlarımız ve Yüksek Kurul

Prof. M. Tayyib Gökbilgin

Merhum Mimar Kemaleddin bey 1911 senesinde yazdığı bir makalede “Zavallı İstanbul son inhitat devirlerinde imar namıyla ne cahilane ne zalimane harabilere uğradı. III. Selim’den sonra eski Türk sanatının incelik ve temizliği ile bütün bir milli ruh ile meydana getirilen eserler takdir olunmayarak Batının bir takım zevksiz görüşüyle ve galatlanmış hisler ile görülmeye başlandı. Asırlardan beri tekamül ede ede satıh tezyinatının en müterakki, en tarihi kıymetli eserlerini bırakan koca bir sanat, nefis bir marifet, çirkin görünmeye başlandı, bunun yerine duygusuzluklar tercih olundu...” diye acı acı şikayet ediyordu. Bugün de, özellikle son 20 seneden beri “imar” sözcüğüne sığınarak memleketimizin şurasında burasında ne kadar değerli eserlerimiz, anıtlarımız mahv ve harap olmaktadır. İstanbul’da nefis konaklar, Yalılar, başka şehirlerimizin de geçen yüzyıllardan kalma tipik ve Türk zevk ve ruhunu yansıtan tarih ve sanat abideleri birer birer ve hasis menfaatler uğruna ortadan kalkmaktadır. Türk şehirlerini süsleyen ve bizim özelliklerimizi, dedelerimizin ince sanat zevkini temsil eden şaheser konaklar, hanlar, çeşme, hamam ve bedestenler ihmal, ilgisizlik, umursamazlık ve çok defa da bilgisizlik ve kültürsüzlük yüzünden gözlerimizin önünde yıkılıp gitmekte ve Türk şehirlerinin Türk hüviyeti bozulmakta ve kaybolmaktadır. İstanbul’dan başka mesela, İzmit’te, Kütahya’da, Tokat’da, Amasya’da... bu türlü ilgi, himmet ve onarım bekleyen pek çok tarih ve sanat eserlerimizi yakından bildiğimiz, bazan da bunların kurtarılmasını hususundaki teşebbüs ve çabaları gördüğümüz için, bu konunun ne kadar önemli, bütün Türkiye çapında acil ve muazzam bir mesele halinde toplumumuza, yetkili ve sorumlu herkese nasıl büyük bir görev ve sorumluluk yüklediğine kamu oyunun bir defa daha dikkatini çekmek istiyoruz.

Örnekler

Çağımızda Doğuda, Batıda, her memlekette devlet ve toplum, milli tarih ve sanat anıtları, hatıraları üzerine büyük bir hassasiyetle titremekte, onarımları için bütün güçlerini seferber etmektedirler. Mesela, İkinci Dünya Savaşında taş taş üstüne kalmamak şartıyla yıkılmış olan Polonya’nın merkezi Varşova’daki tarihi bir meydanın ve bu meydanı çevreleyen - ev, resmi daire, kilise, okul - yapıların, bugünkü mimarlık ve teknik görüşleri ve kolaylıkları asla düşünülmeden nasıl tekrar ve tıpatıp yeniden yapıldığını bir kaç sene önce bizzat görmüştük. Geçen sonbaharda da Fransa’nın Rennes şehrinde, XVIII. asrın birinci yarısında tamamen yanan ve sonradan da modern bir şekilde inşa edilen şehirden, nasılsa kurtulabilen tek bir sokağın eski, çarpık, fakat, o devrin Fransız sivil mimarisinin özelliklerini yansıtan binaları ne büyük bir dikkat ve ihtimamla korunduklarına şahit olmuştuk. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ve her yerde ne büyük gayretler ve masraflar yapıldığını görmek kabildir. İki büyük cilt halinde

son senelerde yayınlanan ve 1949 - 1960 yılları arasında Macaristan'daki tarih ve sanat eserlerini koruma işini bunların ihyası ve restorasyonlarını, röleleri, projeleri, tarihi ve teknik açıklamaları ile gösteren bir eser önümüzde duruyor. Savaşların ve bombardımanların harabeye çevirdiği pek çok tarih ve sanat anıtının o memlekette yetkili ve sorumlu kimseler tarafından nasıl titiz bir dikkat gösterilerek ve milyarlar harcanarak onarıldığı, asıl fonksiyonlarına kavuşturuldukları safha safha anlatılmaktadır.

Biz de

Öteden beri memleketimizde bu işlerle meşgul olan Müzeler ve Eski Eserler Genel Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul'daki Eski Eserler Encümeni denilen bir kuruluştan da bazan yararlanarak bu geniş hizmeti görmekte iken, bu alanda ileri bir adım olmak üzere 1951'de ayrı bir kanun ile (No: 5805) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurul" adıyla bir müessese kurulmuştur. Bunun görevi, kanunun birinci maddesinde belirtildiği gibi, yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tesbit tatbikatı genel olarak takip ve murakabe etmek, anıtlarla ilgili olarak tevdi olunacak veya kendi vasıta ve tetkikleri ile ittila kesbedilecek her türlü konu ve ihtilaflar üzerinde ilmi mütalaa bildirmek idi ve 16 daimi üyesini de üniversiteler ve Güzel Sanatlar Akademisi temsilcileri, diğer bir kısım ihtisas erbabı ve ilgili genel müdürler teşkil ediyordu. Kanunun amir hükmüne göre hükümet teşkilleri ve tesisleri ile hakiki ve hükmi şahsiyetler kendilerini ilgilendiren hususlarda kurul kararlarına uymaya mecbur idiler. Bu suretle kurulan ve 15 seneden beri faaliyette bulunan kurul, özel yönetmeliği, imar kanunu, imar tüzüğü ile yine bu kanunu tamamlamak maksadı ile çıkarılan ve kişilere ait eski eserler ve tarihi abidelerin istimlakı hakkında kanun (No: 7463) hükümleri çerçevesinde vazife görmekte, elinden geldiği kadar bu kanunda öngörülen gaye ve maksatları sağlamaya çalışmaktadır. Ancak şunu belirtmek zorundayız ki, konu çok geniş bir sahayı, çeşitli uygarlıklara ait tarih ve sanat anıtlarını içine almakta ve çözümlenmesi gereken sorunlar, problemler bir çok bakımlardan güçlük ve giriftlik arz etmektedir. Her ay toplanarak kendisine sunulan yüzlerce konuyu görüşmeye ve salim, ilmi kararlara bağlamaya, ondan sonra da, uygulanmasını izlemeye çalışan Kurul'un görevleri, ilmi, tarihi ve manevi sorumluluğu ağırdır, elindeki imkanlar ise çok sınırlıdır ve bu muazzam işi mükemmel bir şekilde başarmaya yeterli değildir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün son senelerde, bakımı ve sorumluluğu kendisine ait tarih ve kültür miraslarımız üzerindeki restorasyon işlerinde gösterdiği ilgi, gayret ve kendi imkanları dahilinde katlandığı büyük masraflar ve elde ettiği sonuçlar şükranına değer, diğer yandan Müzeler ve Eski Eserler Genel Müdürlüğü'nün bu konudaki iyi niyetleri gücünün yettiği derecedeki çabaları takdire layık ise de meselelerin çokluğu, genişliği ve problemlerin çeşitliliği, muğlak oluşları sebebiyle, gerek bu iki resmi müesseseyi ve gerekse bunların yardımcısı, ilmi ve teknik mercileri olan Yüksek Kurul'u, çok daha şümük'ü bir anlayışla hem kanun ve mevzuat bakımından, hem de maddi şekilde geniş yetkilerle ve imkanlarla techiz etmek gereklidir. zorunludur. Bu münasebetle esefle kaydetmek gerekir ki, özel kişilerin, mülkiyetlerinde

olan tarih ve sanat eserlerinin değerlerini takdir etmek, bunları orijinal biçimleri ile korumak ve onarmak anlayışı göstermekte ve çok defa da imkanını bulamamaktadırlar. Bazan da, İstanbul'da görüldüğü gibi, güzel yalı ve konakları kasden harabiye terk ederek arsa spekülasyonu yapmak isteyenlere karşı yetkili resmi makamların, maddi imkansızlıklar sebebiyle, istimlak cihetine gidemedikleri de bir gerçektir. Bu konuda bu ve burada anlatılması uzun olacak nice problemler var ki, bütün bunların hallinin, ancak, yüksek kademede yeni bir anlayışın meydana gelmesi, bütün bu sorumluları belli - başlı bir yurt ve ulus davası, kısaca bir hükümet meselesi yapmakla köklü bir çözüm yoluna bağlanması sağlanabilir. Bizim beş yıl önceki Milli Eğitim Şurasında ileri sürdüğümüz düşünce ve teklif ile, yani Bakanlar Kurulunda ayrı bir Kültür Bakanının görev alması ve bu bakanlığın da özellikle bütün bu meseleleri bir plan ve programa bağlaması, ilmi ve teknik yanları ile birlikte kanuni dayanaklarını ve maddi kaynaklarını hazırlaması ile gerçekleşebileceği hatıra gelebilir. Bununla beraber, hangi yol ve metot izlenirse izlensin, asıl hedef tarih ve sanat anıtlarımızın beklediği acele ilgi ve himmet ile bir an önce kurtarılması, milli kültür ve sanat miraslarımızın onarılmış, temiz ve bakımlı bir duruma kavuşmalarıdır. Bu uğurda harcanacak çabalar ve elde edilecek başarılar gelecek Türk kuşaklarının minnet ve şükranını kazanacaktır.